

İsnad ve Metin Analizi Üzerine Örnek Bir Çalışma

A Study Case Regarding "The Isnad and Matn Analysis"

Zeynep ALBAYRAK
(Yüksek Lisans Öğrencisi)

Karatekin Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Hadis
Anabilim Dalı

*Karatekin University, Faculty of Islamic Sciences, Department of Basic Islamic Sciences, Department of
Hadith*

Cankiri, Turkey

zeynep.zulal.za@gmail.com

ORCID: 0000-0001-6951-9431

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 12 Mart / March 2022

Kabul Tarihi / Date Accepted: 15 Haziran / June 2022

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Haziran / June 2022

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Atıf / Citation: Albayrak, Zeynep. "Ben İnsanlarla Savaşmakla Emrolundum' Hadisinin İsnad Analizi ve Metin Tenkidi". *Darülhadis İslami Araştırmalar Dergisi* 2 (Haziran 2022), 268-303.

İntihal/ Plagiarism: Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. /This article has been scanned by Turnitin. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Zeynep Albayrak).

Yayıncı / Published by: Çankırı Karatekin Üniversitesi Darülhadis İslam Araştırmaları Merkezi/ Cankiri Karatekin University Darulhadis Islamic Studies Center

(CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır./ Licensed under the (CC BY-NC 4.0) International License.

Öz

Hadis müdevvenâtının iman, cihat, namaz, zekât, irtidat gibi farklı babları arasında çokça zikredilen “Ben insanlarla, Allah’tan başka ilâh olmadığını söyleyinceye kadar savaşmakla emrolundum. Kim Allah’tan başka ilah yoktur derse, İslâm’ın hakkı müstesna, malını ve canını benden korumuş olur. Onların hesabı Allah’a kalmıştır” hadisinin farklı varyantlarını, mümkün olduğunca ilk kaynaklardan alarak bu rivayetlerin isnad analizleri yapılarak sened zinciri şemaları çıkartılacak, daha sonra râvilerin cerh ve ta’dil açısından durumları tesbit edilerek rivayetlerin senedlerinin merfû, mevkuf, maktû olup olmadığı ve sıhhat tespitine dair değerlendirme yapılacak olup ikinci kısımda metin tenkidi yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Emrolundum, Savaşmakla, Cihad, La ilahe illallah, İsnad

Abstract

Among the different babs of the hadith such as faith, jihad, prayer, zakat and irtidat, it is often mentioned that "I am commanded to fight with people until they say that there is no god but Allah. Whoever says that there is no god but Allah, with the exception of the right of Islam, will protect his property and his life from me. Their calculations are up to Allah" will be taken from the first sources as much as possible and the sened chain diagrams will be drawn up by taking the different variants of the hadith from the first sources and the sened chain diagrams will be made, then the status of the narrators in terms of jarh and ta'dil will be determined and the evaluation of whether the deeds of the narrations are merfû, mevkuf, maktû and health will be determined and the text will be criticized in the second part.

Keywords: Hadith, i was ordered, By fighting, Jihad, La ilahe illallah, Isnad

Giriş

Cihat kavramı İslâmî literatürde “dinî emirleri öğrenip ona göre yaşamak ve başkalarına öğretmek, iyiliği emredip kötülükten sakındırmaya çalışmak, İslâm’ı tebliğ, nefse ve dış düşmanlara karşı mücadele vermek” şeklinde çok geniş bir manaya sahip olmakla beraber fıkıh literatüründe daha çok müslüman olmayanlarla savaş¹, manasında kullanılmıştır.

Birçok sahih rivayet ile günümüze ulaşan “Ben insanlar Allah’tan başka ilâhın olmadığına, Muhammed’in de Allah’ın elçisi olduğuna şehâdet edinceye, namaz kılincaya, zekât verinceye kadar onlarla savaş etmekle emrolundum. Bunları yaptılar mı, kanlarını, mallarını bana karşı korumuş (emniyet altına almış) olurlar. İslâm’ın hakkı hariç. Artık (samimi olup olmadıklarına dair) durumları Allah’a kalmıştır” hadisi, hadis müdevvenâtı içerisinde iman, cihat, namaz, zekât, irtidat, i’tisam gibi farklı bablar da yer almıştır. Yine bu hadis, fıkıh kitaplarında da aynı başlıklar altında çeşitli içtihatlarla hatta bazı mezhep tartışmalarına dahi konu edilmiştir.

Hadisin çeşitli fıkıh bablarına konu edilmesi, hadise farklı farklı bağlamlar kazandırmış, hadis ana konusundan koparılarak birçok fetva ve içtihadı konu edilmiştir.

Bir rivayeti doğru anlayabilmek için o rivayetin bütün tariklerinin sened ve metin açısından değerlendirilmesi oldukça önemlidir. Biz de bu çalışmamızın birinci bölümünde mezkûr rivayetin sened tenkidini çalışmamızın ikinci bölümünde ise metin tenkidini inceleyeceğiz.

Çalışmamızda zikredilen hadisin farklı varyant ve farklı zincire sahip olan rivayetlerini ana kaynaklardan ele alarak Kütüb-i Sitte kaynakları olan Buhârî (öl. 256/870), Müslim (öl. 261/875), İbn Mâce (öl. 273/887), Ebû Dâvûd (öl. 275/889), Tirmizî (öl. 279/892) ve Nesâî (öl. 303/915) de geçen bütün tariklerin sened

¹Ahmet Özel, “Cihad”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1993), 7/527-531.

zincirlerini çıkartıp isnad şemalarını yapacak ve her ne kadar Buhârî ve Müslim râvileri sika olsa da son dönemlerde yapılan olumsuz Buhârî ve Müslim tenkitlerine bir cevap niteliği taşımasını temenni ederek Buhârî ve Müslim râvilerini de cerh ve ta'dil açısından inceleyeceğiz. Daha sonra senedlerin merfû, mevkufl, maktû olup olmadığına ve sihat tespitine dair değerlendirme yapacağız.

1. Hadisin Sened Tenkidi

1.1. Râvilerin Tanıtımı ve Cerh-Ta'dil Açısından Değerlendirilmesi

Burada mezkûr hadisin bütün râvilerini musanniflere göre gruplandırarak, tek incelemeye çalışacağız. Ayrıca hakkında bilgi verdiğimiz râvileri ise tekrar değerlendirmeyeceğiz.

1.1.1. Buhârî'nin Râvileri

Buhârî'nin el-Câmiu's-Sahîh'inde 'Ben insanlarla savaşmakla emrolundum' hadisi yedi yerde² karşımıza çıkmaktadır. Altı yerde senedli zikredilmişken, bir yerde sadece sebebi vürûd mahiyetinde olduğu için muallak nakledilmiştir. Bu hadislerden bir tanesi "hattâ yeşhedü" formunda gelmiş olup beş tanesi "hattâ yekûlü" formunda gelmiştir ve lafızlarda bazı farklılıklar da bulunmaktadır.

Ancak biz çalışmamızın bu bölümünde sadece isnad analizi yapacağımızdan metindeki farklılıklara ve isnad zinciri olmayıp sadece sebebi vürûdu zikredilen hadise değinmeyip cilt ve sayfa numarası vermekle iktifa ederek, isnad zinciri olan hadislerin de râvilerini cerh ve ta'dil açısından değerlendireceğiz. Sahâbî olan râvileri değerlendirmeye tabi tutmayacağız çünkü sahâbîlerin hepsi adildir.

² Ebû Abdillâh Muhammed el-b. Buhârî, *Sahîh-i Buhârî*, 1. Bs, 9 c. (Dar'ut -Tavki'n-Necât, 1422) "İman",15, "Salât",28, "Zekât",1, "Cihad" ,101, "İstitâbe",3, "İtisâm",2-28.

Buhârî birinci tarik³: İbn Ömer> Muhammed b. Zeyd b. Abdullah b. Ömer b. Hattâb>Vâkıd b. Muhammed b. Zeyd el-Adevî> Şu'be b. Haccâc> Ebû Ravhi'l- Haramî b. Umâre> Abdullah b. Muhammed el-Müsnedî zinciri ile gelen İbn Ömer tarikindeki râviler:

Muhammed b. Zeyd b. Abdullah b. Ömer b. Hattâb: 3. Tabakadan olup, tâbiîndendir, Kureşî, Adevî, Medenî nisbeleriyle anılır. h.101 ile 110 arasında vefat etmiştir. “Sikadır”,⁴ “hadisiyle ihticâc olunur”.⁵

Vâkıd b. Muhammed b. Zeyd el-Adevî: 6. Tabakadan olup, tâbiûnun küçüklerindedir. Kureşî, Adevî, Medenî nisbeleriyle anılır. Yemen’de doğmuştur. H. 140’ da vefat etmiştir. “Sikadır, hadisiyle ihticâc olunur”,⁶ İbni Hâtim’de “hadisiyle ihticâc olunur” ifadesini kullanmaktadır.⁷

Şu'be b. Haccâc: 7. Tabakadandır. Etbâu't-Tâbiîn'in büyüklerindedir. Lakabı Hâfız, künyesi Ebû Bistam, el-Hâfız, el-Becelî, Basrî gibi nisbelerle anılır. Basra'da ikamet etmiştir h.82-83 yılında dünyaya gelmiş, h. 160 da Basra'da vefat etmiştir. “Sika”⁸ dir, “Ahmed b. Hanbel, (الثبت)”⁹ olduğunu ifade etmektedir.

Ebû Ravhi'l- Haramî b. Umâre: 9 Tabakadandır. Etbâu't-Tâbiîn'in küçüklerindedir. Künyesi Ebû Ravh, el-Basrî, el-Ezderî nisbeleridir. Atik'in azatlısı,

³ Buhârî “İman”,15.

⁴ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb* (Daru'l-Asime, t.y.), 1/846.

⁵ Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl* (Beyrut: Daru İhyai't-Turasi'l-Arabi, 1271), 7/256.

⁶ Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdurrahmân b. Yûsuf el-Mizzî Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî 'Esmâi'r-Ricâl* (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1400), 30/414.

⁷ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 9/32.

⁸ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 4/369.

⁹ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 12/479.

Şu'be'nin arkadaşıdır. H.201'de vefat etmiştir. Ebû Hâtim hakkında “sadûk”¹⁰, İbn Hacer'de “sadûkun bihim”¹¹ tabirini kullanmıştır.

Abdullah b. Muhammed el-Müsnedî: 10. Tabakadandır. Etbâu't-Tâbiîn'den hadis nakledenlerdendir. Tam adı Abdullah b. Muhammed b. Abdullah b. Cafer b. el-Yemân b. Ahnes b. Hânis'dir. El-Müsnedî diye meşhur olmuştur. Lakabı el-Müsnedî, el-Hâfız, nisbesi Cafî, Müsnedî, Hâfız'dır. H.220-229 tarihinde Buhara'da vefat etmiştir. Ebû Hâtim “sadûk”¹² diyor, İbn Hibban'ın Sikat'ında “Mutkin”¹³ dediği ifade ediliyor. İbn Hacer “sika bir Hâfızdır”¹⁴ diyor.

Bu zincirle gelen hadis-i şerifi,¹⁵ incelediğimizde yukarıda da tek tek ele aldığımız râvilerinin cerh ve ta'dil açısından bir kusuruna rastlayamadık. Merfûdur, semâ lafzıyla ve âli isnadla gelmiştir.

Buhârî ikinci tarik¹⁶: Enes b. Mâlik> Humeyd et-Tavîl> Abdullah İbn Mübârek> Nuaym b. Hammâd> zinciri ile gelen Enes b. Mâlik tarikindeki râviler:

Humeyd et-Tavîl: 5. Tabakadandır. Tâbiîn'in küçüklerindedir. Tam adı Humeyd b. Ebi Humeyd'dir. Lakabı et-Tavîl, künyesi Ebû Ubeyd, nesebi el-Basrî, et-Tavîl, mevlâdır. H.68'de doğmuş, h.140-142-143'te vefat etmiştir. Ebû Hâtim “Sika”¹⁷, İbn Hacer “Müdeellis bir sikadır”¹⁸ demektedir.

Abdullah İbn Mübârek: 8. Tabakadandır. Etbâu't-Tâbiîn'dendir. Tam ismi Abdullah İbn Mübârek b. Vâdih, künyesi Ebû Abdurrahman, nesebi el-Mervezî'dir.

¹⁰ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, 3/307.

¹¹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/228.

¹² Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 16/59.

¹³ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 16/59.

¹⁴ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/542.

¹⁵ Buhârî “İman”, 15, Müslim “İman”, 22.

¹⁶ Buhârî “Salât”, 28.

¹⁷ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 7/355.

¹⁸ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/274.

Horasan ve Kûfe'de ikamet etmiştir. H.118-119'da doğmuştur, h.181-182'de vefat etmiştir. İbn Hacer "sika ve sebt",¹⁹ Ebû Hâtim "sika, imam"²⁰ demişlerdir.

Nuaym b. Hammâd: 10. Tabakadandır. Tam ismi Nuaym b. Hammâd b. Muaviye b. Hâris b. Hemmâm b. Seleme b. Malik'tir. Fârid diye şöhret bulmuştur. Lakabı A'ver, künyesi Ebû Abdullah, nesebi el-Huzzaî, el-Mervezî'dir. Mısır'da ikamet etmiş, h.227-228-229 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir. Ebû Hâtim "sıdk",²¹ İbn Hibban da Sikat'ında "bazen hata ve vehm ediyor"²² demiştir. İbn Hacer de "çok hata yapıyor fakat ferâizi koruyor"²³ demiştir.

Bu zincirle gelen hadis-i şerifi, incelediğimizde yukarıda da tek tek ele aldığımız râvilerinin cerh ve ta'dil açısından vehm sahibi ve hata edenlerin olduğunu görmekteyiz. Merfûdur, âli isnadla gelmiştir. Muan'andır.

Buhârî üçüncü tarik²⁴: Ömer b. Hattâb> Ebû Hüreyre> Abdullah b. Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd> Zührî> Şuayb> Ebû'l-Yemân zinciri ile gelen Ebû Hüreyre tarikindeki râviler:

Abdullah b. Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd: 3. Tabakadandır. Tâbiîndendir. Künyesi Ebû Abdullah, nesebi el-Hendelî, el-Medenî, el-Kuraşî'dir, Medine de ikamet etmiş, h. 94-95 yıllarında vefat etmiştir. İbn Hacer "sika"²⁵, Zührî "'O'nda Vakıanın kendinden (olandan) başka bir şey bulamadım"²⁶ demiştir.

Zührî: 4. Tabakanın büyüklerinden olan Zührî tâbiîndendir. Tam adı Muhammed b. Müslim b. Ubeydullah b. Abdullah b. Şihâb b. Abdullah b. el- Hâris b.

¹⁹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/540.

²⁰ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 5/179.

²¹ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 19/466.

²² Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 19/466.

²³ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/1006.

²⁴ Buhârî "Zekât", 1.

²⁵ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/640.

²⁶ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 5/319.

Zühre b. Merra b. Kâ'b'dır. Lakabı Hâfız, künyesi Ebû Bekr, nesebi Hâfız, Kuraşî, Zührî, Medenî'dir. H.58 de doğmuş Medine ve Şam'da yaşamış, h.123-124-125 yılında Şam'da vefat etmiştir. İbn Hacer "Hâfızdır, Mutkin ve Sebt olduğuna dair ittifak vardır"²⁷ demiştir.

Şuayb b. Ebi Hamza: 7. Tabakadandır. Etbâu't-Tâbiîn'in büyüklerindedir. Dinar diye de anılır. Lakabı Hâfız, Nesebi el-Hâfız, el-Humsî, el Kuraşî'dir, Ziyad'ın azatlısıdır, h. 162-163'te vefat etmiştir. Ebû Hâtim, Ya'kub b. Şeybe, Abdullah el-Aclî, Nesâî "sika"²⁸ demiştir.

Yemân'il Hakem İbnü'n-Nâfi': 10. Tabakadandır. Etbâu't-Tâbiîn'dendir. İsmi el-Hakem b. Nâfi'dir. Künyesi olan Ebû'l Yemân ismi ile şöhret bulmuştur. Nesebi el-Humusî'dir, mevlâdır. Ebû Hâtim "sadûk, sika"²⁹, İbn Hacer de "sika ve sebt"³⁰ demiştir.

Bu zincirle gelen hadis-i şerifi, incelediğimizde yukarıda da tek tek ele aldığımız râvilerinin cerh ve ta'dil açısından bir kusura rastlamamaktayız. Merfûdur, semâ lafızlarıyla ve âli isnadla gelmiştir.

Buhârî dördüncü tarik³¹: Ebû Hüreyre> Saîd b. Müseyyeb> Zührî> Şuayb> Ebû'l-Yemân zinciri ile gelen Ebû Hüreyre tarikindeki râviler:

Saîd b. Müseyyeb: 2. Tabakadandır. Tam adı Saîd b. Müseyyeb b. Hazn b. Ebi Vehb b. Amr b. A'iz b. Umrân b. Mahzûm'dur. Künyesi Ebû Muhammed, nesebi el-Kuraşî, el-Mahzûmî, el-Medenî'dir. H. 15'te Medine'de doğdu, h.87-93-94-95-100-

²⁷ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/896.

²⁸ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 12/516.

²⁹ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 3/129; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 7/146.

³⁰ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/264.

³¹ Buhârî "Cihad",101.

105'de Şam'da vefat etmiştir. Ebû Zür'a er-Râzî "sika imam"³² demiştir. İbn Hacer, "O'nun Mürsellerinin esahhu'l-merâsil"³³ olduğunu söylemiştir.

Bu zincirle gelen hadis-i şerifi, incelediğimizde yukarıda da tek tek ele aldığımız râvilerinin cerh ve ta'dil açısından bir kusura rastlamamaktayız. Merfûdur, semâ lafızlarıyla ve muttasıl bir senedle gelmiştir.

Buhârî beşinci tarik³⁴: Ömer b. Hattâb> Ebû Hüreyre> Abdullah b. Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd> Zührî> Ukayl> Leys> Yahyâ b. Bükeyr, zinciri ile gelen Ebû Hüreyre tarikindeki râviler:

Ukayl: 9. Tabakadandır. Tam adı Ukayl b. Halit b. Ukayl'dır. Künyesi Ebû Halit'dir. Osman b. Affân'ın azatlısıdır. Nesebi el-Kuraşî'dir. H. 141-142-144'te Mısır'da vefat etmiştir. Ebû Hâtim "la be'se bih"³⁵, İbn Hacer "sika sebt"³⁶ olduğunu ifade etmişlerdir.

Leys: 7. Tabakadandır. Tam adı el-Leys b. Sa'd b. Abdurrahman'dır. Lakabı el-Hâfız, Şeyhu'l İslam, künyesi Ebû'l Hâris, nesebi el-İsbehâni'l Aslî, el-Mısırî'dir. Abdurrahman b. Halit b. Müsafir'in azatlısıdır. H.93-94 yılında doğmuş, h. 175-176-177'de vefat etmiştir. İbn Hacer "sika sebt fakih meşhur imam"³⁷ demiştir.

Yahyâ b. Bükeyr: 10. tabakadandır. Tam adı Yahyâ b. Abdullah b. Bükeyr'dir. Lakabı Hâfız, Künyesi Ebû Zekerîya, nesebi Kuraşî, Mısırî, Hâfız, Şamî'dir. H. 154'te doğmuş, h.231-232'de vefat etmiştir. Ebû Hâtim "hadisi yazılır ihticâc olunmaz"³⁸ demiştir.

³² İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, 4/59.

³³ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/388.

³⁴ Buhârî "İstitâbe",3.

³⁵ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, 7/43.

³⁶ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/682.

³⁷ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/817.

³⁸ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 31/401.

Bu zincirle gelen hadis-i şerifi incelediğimizde yukarıda da tek tek ele aldığımız râvilerinin cerh ve ta'dil açısından Yahyâ b. Bükeyr'e Ebû Hâtim hadisi yazılır ihticâc olunmaz dediğini belirtmiştik. Merfûdur, semâ lafızlarıyla ve muttasıl bir senedle gelmiştir.

Buhârî altıncı tarik³⁹: Ömer b. Hattâb> Ebû Hüreyre> Abdullah b. Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd> Zührî> Ukayl> Leys> Kuteybe b. Said, zinciri ile gelen Ebû Hüreyre tarikindeki râviler:

Kuteybe b. Said: 10. Tabakadandır. Tam adı Kuteybe b. Said b. Cemil b. Tarif b. Abdullah'dır. Ali ve Yahyâ da denilir. Lakabı Kuteybe, künyesi Ebû Recâ, nesebi el-Bağlanî, el-Belhî, el-Cevval'dir. Sâkıf'ın azatlısıdır. H.148-150'de doğmuş h.240-241'de vefat etmiştir. İbn Hacer "sika sebt"⁴⁰, Ebû Hâtim "sika", Nesâî "sika sadûk"⁴¹ demişlerdir.

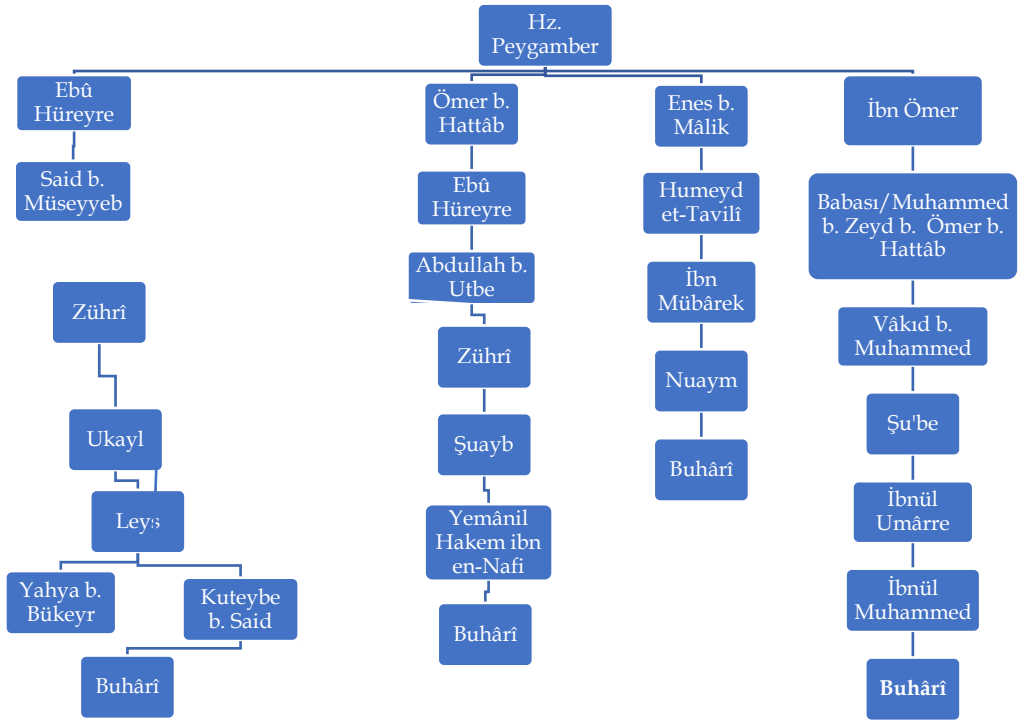
Bu zincirle gelen hadis-i şerifi, incelediğimizde yukarıda da tek tek ele aldığımız râvilerinin cerh ve ta'dil açısından râvilerinde bir kusur bulunmamaktadır. Merfûdur, muttasıl bir senedle gelmiştir. Muan'andır. (Bu hadis Müslim'in 29 numaralı hadisi ile aynı senede sahiptir.)

³⁹ Buhârî "İ'tisâm",2.

⁴⁰ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/799.

⁴¹ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 23/523.

Şekil 1: Buhârî Tariklerinin İsnad Şeması

1.1.2. Müslim'in Râvileri

Müslim'in el-Câmiu's-Sahîh'inde 'Ben insanlarla savaşmakla emrolundum' hadisi beş yerde⁴² karşımıza çıkmaktadır. Bu hadislerden iki tanesi "hatta yeşhedü" formunda gelmiş olup üç tanesi "hatta yekûlü" formunda gelmiştir ve lafızlarda bazı farklılıklar da bulunmaktadır.

İsnad zinciri olan hadislerin de râvilerini cerh ve ta'dil açısından değerlendireceğiz. Sahâbî olan râvileri değerlendirmeye tabi tutmayacağız çünkü sahâbîlerin hepsi adildir.

Müslim birinci tarik⁴³: Ömer b. Hattâb> Ebû Hüreyre> Abdullah b. Abdullah b. Utbe b. Mes'ûd> Zührî> Ukayl> Leys> Kuteybe b. Said, zinciri ile gelen Ebû Hüreyre tarikindeki râviler: (Bu hadis yukarıda incelediğimiz Buhârî'nin 6. Hadisi ile aynı zincirdir.)

Bu zincirle gelen hadis-i şerifi, incelediğimizde yukarıda da tek tek ele aldığımız râvilerinin cerh ve ta'dil açısından râvilerinde bir kusur bulunmamaktadır. Merfûdur, muttasıl bir senedle gelmiştir. Muan'andır.

Müslim ikinci tarik⁴⁴: Ebû Hüreyre> Said b. Müseyyeb> İbn Şihâb ez-Zührî> Yunus> İbn Vehb> Ahmed b. İsa, Ebû Tahir, Harmele b. Yahyâ zinciri ile gelen Ebû Hüreyre tarikindeki râviler:

Yunus: 7. Tabakadandır. Tam adı Yunus b. Yezîd b. Ebi Necat'tır. Künyesi Ebû Yezîd, nesebi el-Kuraşî'dir. Muaviye'nin mevlâsıdır. H.152'de Mısır'da vefat etmiştir. 159 ve 160 rivayeti de vardır. İbn Hacer "ancak Zührî'den rivayet ettiklerinde sika, Zührî'nin dışındakilerde hata etmiştir"⁴⁵, Ebû Zür'a da "la be'se bih"⁴⁶ demiştir.

⁴² Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî Müslim, *Sahih-i Müslim* (Beyrut: İhyau't-Türasî'l-Arabi, t.y.)"İman", 29-30-31-32-33.

⁴³ Müslim "İman", 29.

⁴⁴ Müslim "İman", 30.

⁴⁵ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/1100.

İbn Vehb: 9. Tabakadandır. Abdullah b. Vehb b. Müslim'dir. Lakabı Hâfız, künyesi Ebû Muhammed, nesebi el-Kuraşî, el-Mısırî'dir. H. 125'te doğmuş, h. 197'de Mısır'da vefat etmiştir. İbn Hacer "sika, hâfız, âbid",⁴⁷ Ebû Hâtim "sadûk, salihu'l-hadis"⁴⁸ demiştir.

Ahmed b. İsa: 10. Tabakadandır. Tam adı Ahmed b. İsa Hisân'dır. Lakabı et-Tüsterî, nesebi el-Mısırî, el-Askerî'dir. H. 243'te Bağdat'ta vefat etmiştir. Hatip el-Bağdadi "hüccet değildir, saduktur"⁴⁹ demiştir.

Ebû Tahir: 10. Tabakadandır. Tam adı Ahmed b. Amr b. Abdullah b. Amr b. Serh'dir. Lakabı Hâfız, künyesi Ebû Tahir, nesebi, Hâfız Mısırî, Kuraşî'dir. Mevlâdır. H. 249-250'de vefat etmiştir. Ebû Hâtim "la be'se bihi",⁵⁰ İbn Hacer "sika"⁵¹ demiştir.

Harmele b. Yahyâ: 11. Tabakadır. Tam adı Harmele b. Yahyâ b. Abdullah b. Harmele b. Umrâ'dır. Lakabı el-Hâfız, Künyesi Ebû Hafs, nesebi el-Mısırî, el-Muhaddis'dir. H. 160 veya 166'da doğmuş, h. 243-244'te vefat etmiştir. İbn Hacer "sadûk",⁵² Ebû Hâtim "hadisi yazılır, ihticâc olunmaz"⁵³ demiştir.

Bu zincirle gelen hadis-i şerifi, incelediğimizde yukarıda da tek tek ele aldığımız râvilerinin cerh ve ta'dil açısından zabta dair kusur olduğunu görmekteyiz fakat hadisin hem şahit hem mütâbîleri mevcuttur. Merfûdur, muttasıl bir senedle gelmiştir.

Müslim üçüncü tarik⁵⁴:

⁴⁶ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 32/551.

⁴⁷ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/556.

⁴⁸ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 16/277.

⁴⁹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/96.

⁵⁰ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 1/515.

⁵¹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/96.

⁵² İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/229.

⁵³ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 3/274.

⁵⁴ Müslim "İman", 31.

Ebû Hüreyre> Ebî/ Abdurrahman b. Ya'kub> A'la b. Abdurrahman b. Ya'kub> Ravh> Yezîd b. Zürey'> Ümeyye b. Besdâm> Müslim

...A'la> Abdül'azîz Ya'ni ed-Derâverdî> Ahmed b. Abde'd- Dâbî> Müslim, zinciri ile gelen Ebû Hüreyre tarikindeki râviler:

Abdurrahman b. Ya'kub: 3. Tabakadandır. Tam adı Abdurrahman b. Ya'kub'dur. Nesebi el-Medenî'dir. H.101-110'da vefat etmiştir. İbn Hacer "sika",⁵⁵ İbn Hibban "sika"⁵⁶ demiştir.

A'la b. Abdurrahman b. Ya'kub: 5. Tabakadandır. Tam adı A'la b. Abdurrahman b. Ya'kub, künyesi Ebû Şibl, nesebi Medenî'dir, mevlâdır. H.130-132-139'da vefat etmiştir. İbn Hacer "sadûk, bazen vehmeder",⁵⁷ İbn Hibban "sika"⁵⁸ demiştir.

Ravh: 6. Tabakadandır. Tam adı Ravh b. el-Kasım, künyesi Ebû Gıyâs, nesebi el-Temimî, el-Anberî, el-Basrî'dir. H. 141'de vefat etmiştir. İbn Hacer "sika, Hâfız",⁵⁹ Ebû Hâtim, Yahyâ b. Maîn, Ebû Zür'a "sika"⁶⁰ demişlerdir.

Yezîd b. Zürey': 8. Tabakadandır. Lakabı Hâfız, künyesi Ebû Muaviye, nesebi el-Ayşî, el-Basrî'dir. H.101'de doğmuş, h. 182-183'te vefat etmiştir. İbn Hibban "zamanın en verâ sahibi olanlarından",⁶¹ İbn Hacer "sika, sebt"⁶² olduğunu belirtmişlerdir.

Ümeyye b. Besdâm: 10. Tabakadandır. Tam adı Ümeyye b. Besdâm b. Münteşir, lakabı Hâfız, künyesi Ebû Bekr, nesebi el-Ayşî, el-Basrî, el-Hâfız'dır. H.128-131'de vefat etmiştir. İbn Hacer "sadûk"⁶³, Ebû Hâtim "sıdk"⁶⁴ olduğunu söylemişlerdir.

⁵⁵ İbn Hacer, *Takribü't-Tehzîb*, 1/605.

⁵⁶ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 17/18.

⁵⁷ İbn Hacer, *Takribü't-Tehzîb*, 1/771.

⁵⁸ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 22/520.

⁵⁹ İbn Hacer, *Takribü't-Tehzîb*, 1/330.

⁶⁰ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 9/252.

⁶¹ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 32/124.

⁶² İbn Hacer, *Takribü't-Tehzîb*, 1/1074.

⁶³ İbn Hacer, *Takribü't-Tehzîb*, 1/152.

Abdül'azîz Ya'ni ed-Derâverdî: 8. Tabakadandır. Tam adı Abdül'azîz b. Muhammed b. Ubeyd b. Ebi Ubeyd, künyesi Ebû Muhammed, nesebi ed-Derâverdî, el-İsbehânî'dir. Medine ve Horasan'da ikamet etmiş, h.182-186-187-189'da Medine'de vefat etmiştir. İbn Hacer "sadûk",⁶⁵ demiştir.

Ahmed b. Abde'd- Dâbî: 10. Tabakadandır. Tam adı Ahmed b. Abde b. Musa, künyesi Ebû Abdullah, nesebi Dabi, Basrî'dir. h. 245'te vefat etmiştir. İbn Hacer "sika",⁶⁶ Ebû Hâtim "sika"⁶⁷ demiştir.

Bu zincirle gelen hadis-i şerifi, incelediğimizde yukarıda da tek tek ele aldığımız râvilerinin cerh ve ta'dil açısından bir kusur olmadığını görmekteyiz. Merfûdur, muttasıl bir senedle gelmiştir.

Müslim dördüncü tarik⁶⁸:

Cabir> Ebû Zübeyr> Süfyân> Abdurrahman Ya'ni İbn Mehdî, Muhammed b. Müsennâ> Müslim,

...Süfyân> Vekî'> Ebû Bekr b. Ebî Şeybe> Müslim, zinciri ile gelen Cabir tarikindeki râviler:

Ebû Zübeyr: 4. Tabakadandır. Tam adı Muhammed b. Müslim b. Tedrüs, künyesi, Ebû Zübeyr, nesebi Kuraşî, el-Mekkî, Hâkim b. Hizam'ın azatlısı'dır. Mekke'de ikamet etmiş. H.126-128'de vefat etmiştir. Ebû Hâtim "hadisiyle ihticâc olunur",⁶⁹ "sadûk ancak tedlis yapar"⁷⁰ demiştir.

⁶⁴ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, 2/303; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 3/329.

⁶⁵ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/615.

⁶⁶ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/94.

⁶⁷ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, 2/62.

⁶⁸ Müslim "İman", 32.

⁶⁹ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 26/402.

⁷⁰ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/895.

Süfyân: 7. Tabakanın büyüklerindendir. Tam adı Süfyân b. Saîd b. Mesrûk, künyesi Ebû Abdullah, neseb es-Sevrî, el-Kûfî'dir. h. 95-96-97 'de doğmuş, Kûfe 'de ikamet etmiş, h.159-160-161-162'de Basra'da vefat etmiştir. İbn Hacer "sika hâfız, fakih âbid, imam hüccet"⁷¹ olduğunu söylemiştir.

Ya'ni İbn Mehdî: 9. Tabakadandır. Tam adı Abdurrahman b. Mehdi b. Hisân b. Abdurrahman, lakabı Hâfız, künyesi Ebû Saîd, nesebi Hâfız, el-Basrî'dir. el-Ezdî'nin azatlısıdır. H. 134-135-136'da doğmuş, Basra'da h.198'de vefat etmiştir. İbn Hacer "sika sebt hâfız, arif bir rical vel-hadis"⁷² demiştir.

Muhammed b. Müsennâ: 10. Tabakadandır. Tam adı Muhammed b. Müsennâ b. Ubeyd b. Kays b. Dînâr'dır. Şöhreti ez-Zemen, lakabı el-Hâfız, ez-Zemen, künyesi Ebû Musa, nesebi el-Anzerî, el-Basrî, el-Hâfız'dır. h.167'de doğmuş, Basra'da ikamet etmiş, h. 250-251-252'de Basra'da vefat etmiştir. İbn Hacer "sika sebt",⁷³olduğunu söylüyor. İbn Hibban 'da Sikat kitabında zikrediyor⁷⁴.

Vekî': 9. Tabakanın büyüklerindendir. Tam adı Vekî' b. Cerrâh b. Melih, lakabı Hâfız, Künyesi Ebû Süfyân, nesebi er-Ruâsî, Nîsâbü'rî, E'velî'dir. H.127-128-129'da doğmuş, h.196-197-198'de Mekke'de vefat etmiştir. İbn Hacer "sika Hâfız âbid"⁷⁵, İbn Hibban Sikat'ında "mutkin" demiştir.

Ebû Bekr b. Ebî Şeybe: 10. Tabakadandır. Tam adı Abdullah b. Muhammed b. Ebi Şeybe'dir. İbrahim b. Osman diye de anılır. Lakabı el-Hâfız, Künyesi Ebû Bekr, nesebi el-Vâsidi'l-Aslî, el-Kûfî'dir. h. 159'da doğmuş, h. 234-235'de Kûfe'de vefat etmiştir. Ebû Hâtim "Kûfiyyûn sikatun"⁷⁶ İbn Hacer "sika hâfız, sahibu't-tesanif"⁷⁷ olduğunu söylemişlerdir.

⁷¹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/97.

⁷² İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/601.

⁷³ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/892.

⁷⁴ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 26/359.

⁷⁵ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/1037.

⁷⁶ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 5/160.

Bu zincirle gelen hadis-i şerifi, incelediğimizde yukarıda da tek tek ele aldığımız râvilerinin cerh ve ta'dil açısından bir kusuru olmadığını görmekteyiz. Merfûdur, muttasıl bir senedle gelmiştir.

Müslim beşinci tarik⁷⁸: Abdullah b. Ömer> Muhammed b. Zeyd b. Abdullah b. Ömer b. Hattâb>Vâkîd b. Muhammed b. Zeyd el-Adevî> Şu'be b. Haccâc> Abdulmelik İbn Sabâh> Ebû Gassâni'l Mismeî Mâlik b. Abdullah> Müslim, zinciri ile gelen Cabir tarikindeki râviler:

Abdulmelik İbn Sabah: 9. Tabakadandır. Tam adı Abdullah b. es-Sabah, künyesi Ebû Muhammed, nesebi el-Mismaî, es- San'anî, el-Basrî'dir. h.199-200'de vefat etmiştir. İbn Hacer "sadûk"⁷⁹, Ebû Hâtim "sâlih"⁸⁰ demişlerdir.

Ebû Gassâni'l Mismeî Mâlik b. Abdullah: 10. Tabakadandır. Adı Mâlik b. Abdulvahit, künyesi Ebû Gassân, nesebi el-Mismeî, el-Basrî'dir. h.230'da Basra'da vefat etmiştir. İbn Hacer "sika"⁸¹, demiştir, İbn Hibban da Sikat'ında zikretmiştir⁸².

Bu zincirle gelen hadis-i şerifi, incelediğimizde yukarıda tek tek ele aldığımız râvilerinin cerh ve ta'dil açısından bir kusuru olmadığını görmekteyiz. Merfûdur, muttasıl bir senedle gelmiştir.

⁷⁷ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/540.

⁷⁸ Müslim "İman", 33.

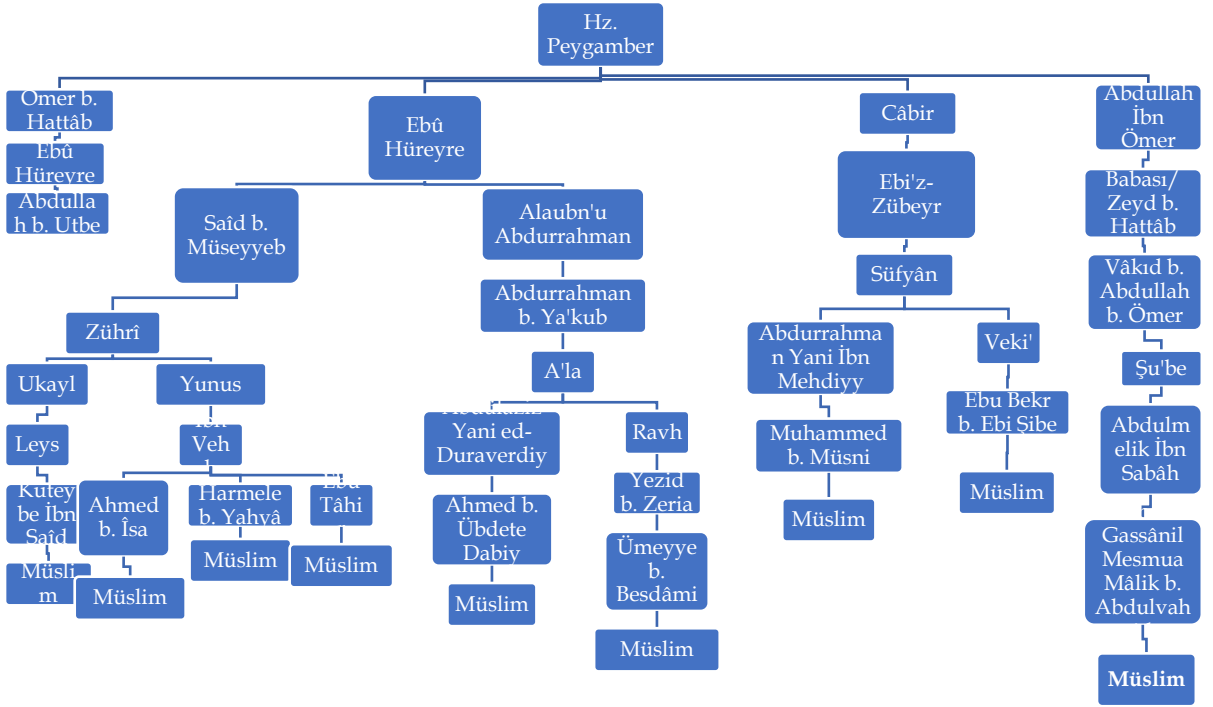
⁷⁹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/673.

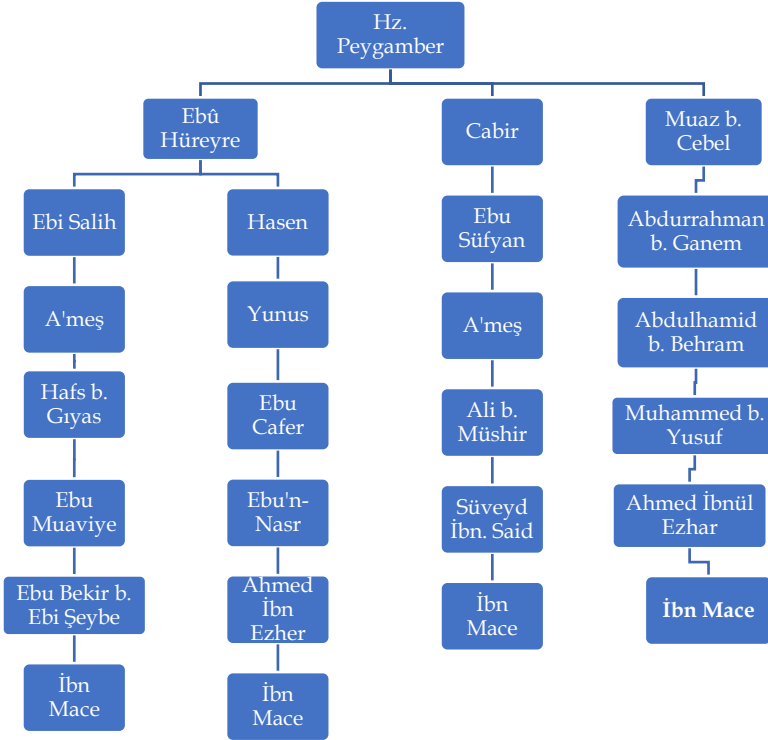
⁸⁰ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 5/354; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 18/331.

⁸¹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, 1/916.

⁸² Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, 27/150.

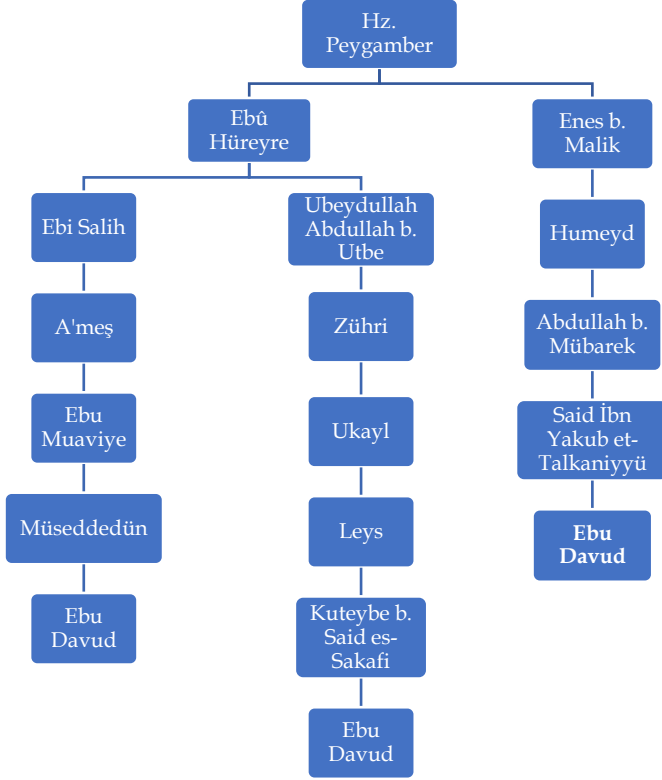
Şekil 2: Müslim Tariklerinin İsnad Şeması

Şekil 3: İbn Mâce Tariklerinin İsnad Şeması⁸³

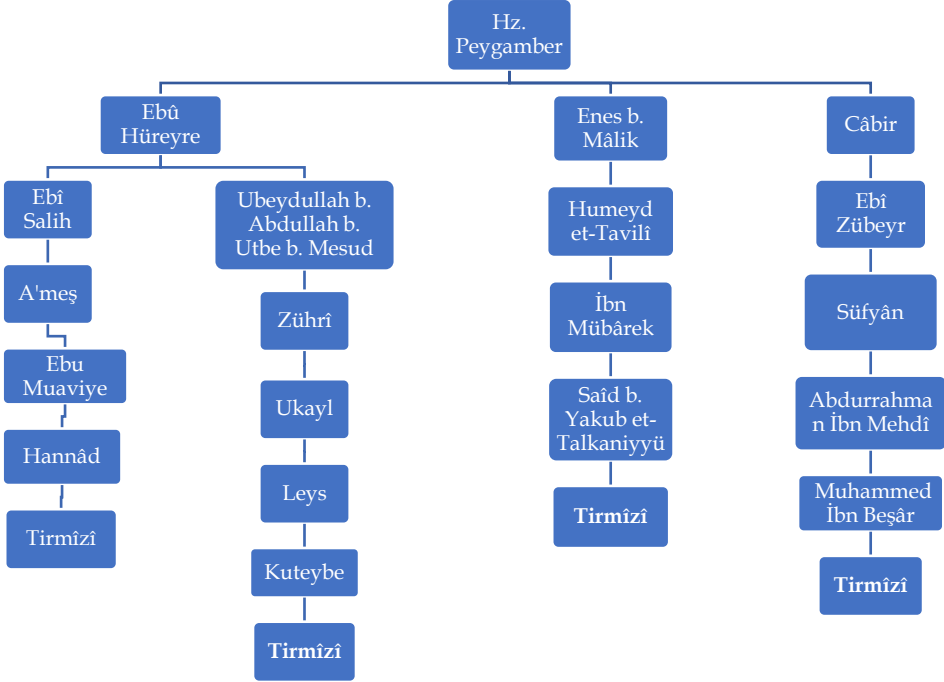
⁸³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî İbn Mâce, *Sünen-i İbn Mâce*, t.y.

Şekil 4: Ebû Dâvûd Tariklerinin İsnad Şeması⁸⁴

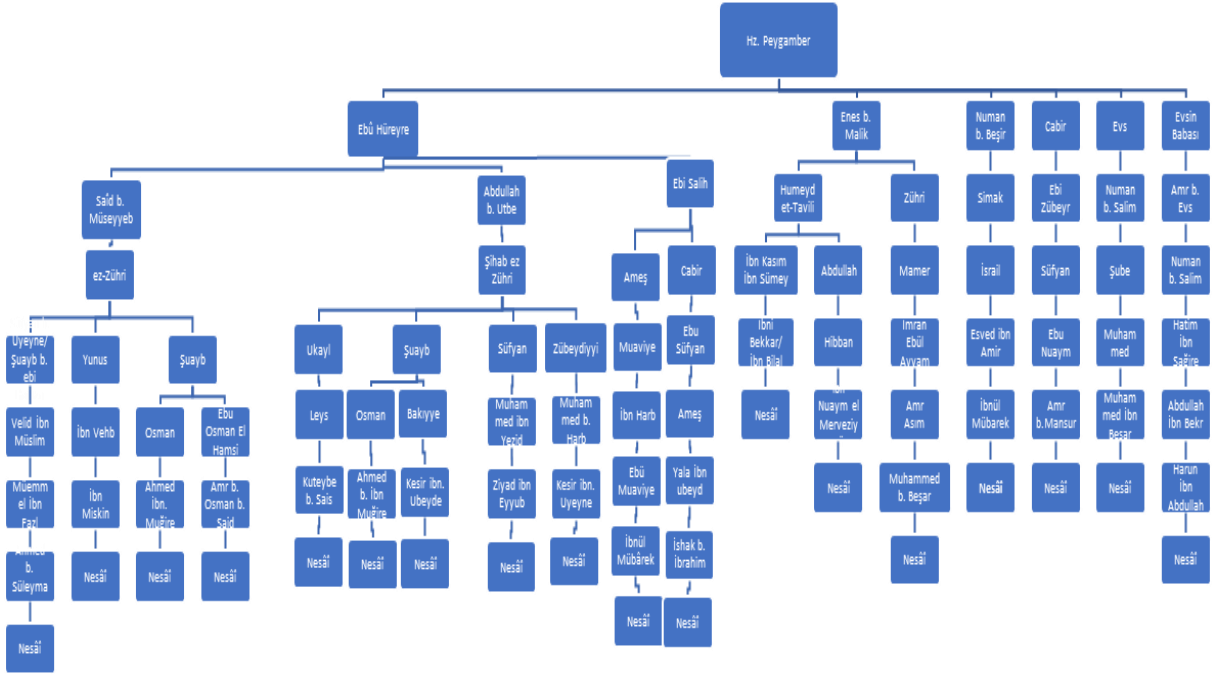

⁸⁴ Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî Ebû Dâvûd, *es-Sünen* (Beyrut: Mektebetü'l- Asriye, t.y.).

Şekil 5: Tirmîzî Tariklerinin İsnad Şeması⁸⁵

⁸⁵ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) b. Musa Tirmizî, *Sünen-i Tirmizî* (Beyrut: Daru'l- Ğarbi'l-İslami, t.y.).

Şekil 6: Nesâî Tariklerinin İsnad Şeması⁸⁶

⁸⁶ Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî Nesâî, *Sünen-i en-Nesâî'l Kübra* (Beirut: Daru'l Kitabü'l-İlmiyye, t.y.).

1.1.3. Senedlerin Değerlendirilmesi

Kütüb-i Sitte'nin tamamını tarayarak "Ben İnsanlarla savaşmakla emrolundum" hadisinin Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Tirmizî ve Nesâî'de geçen bütün isnad şemalarını oluşturduk.

Buhârî ve Müslim'de isnad tablolarını oluşturup bu zincirde adı geçen râvileri tek tek inceledik, cerh ve ta'dil açısından ele aldık. Senet zincirlerinin sıhhatine, merfû, mevkuf, maktû ve muttasıl olup olmamasına göre değerlendirme yaptık.

Çalışmamızda Buhârî de altı, Müslim'de beş tariki ve bu on bir tarikte kırk bir râviyi inceledik. Bu değerlendirmeler sonucunda Buhârî'nin Kitabı's-Salâh 28 de geçen hadisin sened zinciri açısından en az râviye (4) sahip olması sebebiyle diğer rivayetlere nazaran âli isnada sahip olduğu görülür. Fakat senet zincirinde bulunan Humeyd et-Tavîl için Ebû Hâtim'in müdellis bir sika ifadesine yer vermiştik. Fakat rivayetleri Kütüb-i Sitte'de yer alan ve güvenilir bir râvi kabul edilen Humeyd, Enes b. Malik'ten olan bir kısım rivayetlerinde tedlîs yaptığı gerekçesiyle tenkit edilmişse de bu tür rivayetlerinde düşürdüğü râvinin hocası Sâbit el-Bünânî gibi sika bir râvi olması sebebiyle bu durum onun güvenilirliğini pek etkilememiştir.⁸⁷

Buhârî'de Kitabı'l İrtidat 101'de geçen rivayetin sened zincirinde geçen Yahyâ b. Bükeyr için Ebû Hâtim'in ihticâc olunmaz dediğini, yine Müslim'in Kitabı'l İman 30 numaralı hadisinde Hermele b. Yahyâ için Ebû Hâtim'in ihticâc olunmaz dediğini de aktarmıştık.

Hülâsa incelediğimiz on bir tarik kırk bir râviden sadece üç râvi ile ilgili zabt kusuruna rastladık. Diğer râvilerin hiçbirinde adalet ve zabt kusurlarına rastlayamadık.

Bu rivayetlerin her birinin şahit ve mütâbîlerinin olması ve sıhhatli senedlerle gelmesi gibi durumlar bize göstermiştir ki bu rivayet sahih senedli olup, Buhârî ve

⁸⁷ Ali Toksarı, "Humeyd et-Tavîl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1998), 18/ 356-357.

Müslim’de Sünen-i Kavî şeklinde beş sahâbî kanalıyla gelmesi sebebiyle merfû, senedinde kopukluk olmaması sebebiyle de muttasıl olduğunu müşahede ettik.

2. Hadisin Metin Tenkidi

Yukarıda sened tenkidini ele aldığımız “Ben insanlarla, Allah’tan başka ilâh olmadığını söyleyinceye kadar savaşmakla emrolundum. Kim Allah’tan başka ilah yoktur derse, İslâm’ın hakkı müstesna, malını ve canını benden korumuş olur. Onların hesabı Allah’a kalmıştır.”⁸⁸ şeklindeki cihad hadisinin metin tenkidini ele alacağız.

İncelediğimiz rivâyetin Buhârî ve Müslim’de geçen metinlerinde zikredilen kelime farklılıklarını da dikkate aldığımızda, on iki farklı metin öbeği halinde yer aldığını görmekteyiz. Büyük ölçüde benzerlik arz ettiğini gözlemlediğimiz bu metinlerin lafız farklılıklarını içine alan tablo ile şöyle sınıflandırabiliriz.

⁸⁸ Buhârî “Kitabu’z-Zekât”, 1.

Buhârî	Buhârî	Buhârî	Buhârî	Buhârî	Buhârî	Buhârî	Müslî	Müslî	Müslî	Müslî	Müslî	Lafızlar
√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	أَمَرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ
	√	√	√	√	√	√	√	√		√		حَتَّى يَقُولُوا
√									√		√	حَتَّى يَشْهَدُوا أَنْ
√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	√	لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ،
√											√	، وَأَنْ مُحَمَّدًا رَسُولَ
	√					√				√		اللَّهِ،
	√											فَإِذَا قَالُوا
	√											هَا
		√	√	√	√		√	√				فَمَنْ قَالَ
		√										هَا
			√	√	√	√	√	√		√		لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ،
		√	√	√			√					فَقَدْ
		√	√	√	√		√	√				عَصَمَ مِنِّي
√											√	وَيُقِيمُوا الصَّلَاةَ،
									√			وَيُؤْتُوا الزَّكَاةَ، فَإِذَا
										√		فَعَلُوا
												وَيُؤْمِنُوا بِي وَبِمَا
												جَنَّتْ بِهِ فَإِذَا فَعَلُوا
√										√		ذَلِكَ
√						√			√	√	√	عَصَمُوا مِنِّي
	√											وَصَلُّوا صَلَاتِنَا،
												وَاسْتَقْبَلُوا قِبْلَتِنَا،
												وَدَبَحُوا دَبِيحَتِنَا، فَقَدْ
												حَرَمْتُ عَلَيْنَا
√	√					√			√	√	√	دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ
			√									نَفْسَهُ وَمَالَهُ،
		√		√	√		√	√				مَالَهُ وَنَفْسَهُ
√												إِلَّا بِحَقِّ الْإِسْلَامِ،
		√	√	√	√		√	√				إِلَّا بِحَقِّهِ،
	√					√			√	√	√	إِلَّا بِحَقِّهَا
√	√					√			√	√	√	وَجِسَابِهِمْ عَلَى اللَّهِ»
		√	√	√	√		√	√				وَجِسَابِهِ عَلَى اللَّهِ «

Hadisin yukarıdaki metinlerini incelediğimizde, aralarında farklılıklar bulunmakla birlikte büyük ölçüde benzerlikler taşıdıklarını müşahede etmekteyiz. Hadisin farklı tarîklerinde zikredilen lafız farklılıklarının manadaki bütünlüğü bozmadığı, bazı metinlerde manayı genişlettiği, metinleri bütünüyle ele aldığımızda da aralarında çelişki bulunmadığı aksine mana cihetinden birbirlerini tamamladıkları görülmektedir.

2.1. Buhârî ve Müslim’de Lafız Farklılıklarıyla Beraber On İki Metin Öbeği Bulunan Cihat Hadisinin Cem’ Edilmesi

Önce rivayetin mahiyetini kavramamız için rivayetin tariklerinin bazılarında yer alan şu hadiseyi ve Hz. Ömer ile Hz. Ebû Bekir’in diyalogunu ele alarak başlamak gerekir. Zira sahabenin bu hadisi anladığı formatı ancak böyle kavrayıp doğru kanaate ve sonuca ulaşabiliriz.⁸⁹

Ebû Hüreyre dedi ki: Resûlullah vefat ettikten ve Ebû Bekir halife seçildikten sonra Araplardan küfre dönenler oldu. Ömer b. el-Hattâb Ebû Bekir’e şöyle dedi: Resûlullah, “İnsanlarla “la ilâhe illallah” deyinceye kadar savaşmakla emrolundum. Her kim ki bunu söylese malını ve canını benden korumuş olur. Ancak onun (İslam’ın) hakkı hariç. Onun hesabı ise Allah’a aittir.” Bunun üzerine Ebû Bekir şöyle cevap verdi: “Vallahi kim namaz ile zekâtın arasını ayırırsa onunla kesinlikle savaşırım. Çünkü zekât malın hakkıdır. Vallahi eğer Resûlullah’a verdikleri bir yuları bana vermeseler bunun için onlarla savaşırım.” Hz. Ömer ise şöyle cevap verdi: “Vallahi ben Allah’ın Ebû Bekir’in kalbine savaşma yönünde bir genişlik verdiğini gördüm ve onun doğru yolda olduğuna kanaat getirdim.”⁹⁰

⁸⁹ Hadisin farklı tariklerinin anlamaya etkisi açısından bk. Muhammet Ali Asar, “Yorum Bağlam Ekseninde Hadislerde İrtidat”, *İslami İlimler Perspektifinden Dinden Dönme İrtidat* (Ankara: İlahiyat Yayınları, 2021), 85.

⁹⁰ Müslim “İman”, 29.

Peygamber (s.a.v.) Hicretin 11. yılında Rebülevvel ayının 12'sinde pazartesi günü vefat ettiğinde bazıları bu acı habere inanmak istemezken bazıları da Sa'd b. Ubâde ile beraber toplanarak seçilecek halîfe konusunu görüşmeye başladılar. Hz. Ömer (r.a.) Ensâr'ın bir kısmının Sa'd b. Ubâde'ye "Seni halîfe seçelim" diye teklif ettiklerini duyunca, Hz. Ebû Bekir ile beraber oraya gitti. Konu tartışılıp görüşüldükten sonra Ömer (r.a.) Hz. Ebû Bekir'e: Ver elini, dedi ve ona biat etti. Ondan sonra da oradakilerin hepsi biat etti. Fakat bazı müslüman gruplar dinden dönmeye başladılar. Hattabî'ye göre bunlar iki sınıftır:⁹¹

1. Dinden tamamen dönenler. Ebû Hüreyre'nin (rivayetin bazı tariklerinde geçtiği ifade ile) "Araplardan bazıları dinden döndü" sözüyle anlatmak istediği bunlardır ki iki taifeye ayrılmaktadırlar:

a. Müseylimetü'l-Kezzâb'ın Peygamberlik iddiasını tasdik eden Benû Hanîfe ile el-Esvedü'l-Ansî'ye uyanlardır. Bunların hepsi Muhammed (s.a.)'in Peygamberliğini inkâr ediyorlardı. Hz. Ebu Bekir bunlarla savaştı. Sonunda Müseylimetü'l-Kezzâb'ı Yemâme'de, el-Ansî'yi de San'a'da öldürttü. Onlara uyanların çoğu da öldürüldü, kalanlar ise, kaçtı ve dağıldı.

b. Dinin bütün hükümlerini inkâr edip namaz-zekât gibi ibadetleri terk edenlerdir. Bunlar câhiliye devrindeki hallerine dönmüşlerdi.

2. Namazla zekâtı birbirinden ayıranlar. Bunlar namazın farz olduğunu kabul ediyor, fakat zekâtı tanımıyorlardı. Bunların içinde zekât vermek isteyip de reislerinden korktukları için veremeyenler de vardı. Meselâ Benû Yerbu' kabilesi kendi aralarında zekâtlarını toplamış, tam Hz. Ebû Bekir'e göndermek üzere iken Mâlik b. Nüveyre bunu duymuş ve toplanan zekâtları göndertmemiş, kabileyeye dağıtmıştır. Bazıları da Allah'ın (c.c.) "Onların mallarından, kendilerini temizleyeceğin bir zekât al"⁹² meâlindeki hitabı yalnız Peygamber (s.a.v.)'e

⁹¹ Hüseyin Kayapınar - Necati Yeniçel, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi* (İstanbul: Şamil Yayınevi, t.y.), 2043-2044.

⁹² Tevbe 9/9.

mahsustur. Çünkü zekât sahibini hiçbir kimse Resûlullah (s.a.) kadar temizleyemez”⁹³ diye haklı olduklarını, âyet-i kerimeyi yanlış te’vil ederek ileri sürmüş ve zekât vermek istememişlerdir.

Hiz. Ömer’in Hiz. Ebû Bekir’e olan itirazı bunlarla yani bu ikinci maddede anlatılanlarla ilgilidir. Hiz. Ömer’in itirazı, delil olarak ileriye sürdüğü hadisin zahirine bakıp üzerinde fazla düşünmediği içindir. Hiz. Ebû Bekir ise, namaz kılmayanlarla harp edileceğine ashâb-ı kiramın icmaı bulunduğunu bildiği için, zekâtı namaza kıyas etmiştir.⁹⁴ Hiz. Ömer, Hiz. Ebû Bekir’in haklı olduğunu kabul etmiş, harbin lüzumu konusunda ona tâbi olmuştur.

Tariklerde ortak manaya ulaşmak için;

Bu çalışmayı yaparken incelediğimiz her rivayetin geçtiği yerde yanına kaynağını ve ele alış sıramızı parantez () içerisinde belirteceğiz. Toplam da on iki rivayeti ele alarak ortak manaya ulaşmaya çalışacağız.

Esas aldığımız;⁹⁵

“أَمَرْتُ أَنْ أُقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، فَمَنْ قَالَهَا فَقَدْ عَصَمَ مِنِّي مَالَهُ وَنَفْسَهُ إِلَّا بِحَقِّهِ، وَحِسَابُهُ عَلَيَّ
اللَّهُ”

Rivayeti “Ben insanları, Allah’tan başka ilâh olmadığını söyleyinceye kadar öldürmekle emrolundum. Kim Allah’tan başka ilah yoktur derse, islâm’ın hakkı müstesna, malını ve canını benden korumuş olur. Onların hesabı Allah’a kalmıştır” şeklindedir.

⁹³ Kayapınar - Yeniei, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, 2043.

⁹⁴ Kayapınar - Yeniei, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, 2044.

⁹⁵ Buhârî “Zekât”,1.

Tablo 7’de gösterdiğimiz gibi bu yedi tarikte⁹⁶ lafız farklılıkları manayı değiştirmeyecek ve genişletmeyecek derecede cüzi miktardadır.

Mezkûr rivayetlerin toplamda ele aldığımız on iki söz öbeğinin adeta çekirdek manasını taşıdıklarını görmekteyiz. Onun için burada çalışmamızda esas aldığımız⁹⁷ rivayetle beraber bu rivayetleri de esas kabul edeceğiz. Ve üzerine manalarında genişlemeye sebep olan ek lafızların ilave edildiği diğer tariklerle beraber cem’ etmenin imkân dahilinde olup olmadığını inceleyip nasıl ortak manaya hamledileceğine dair bir çalışma sunacağız.

Metinde geçen, “Allah’tan başka ilah yoktur deyinceye kadar” cümlesini Müslim,⁹⁸ “Allah’tan başka ilah olmadığına şهادet edinceye, bana ve benim getirdiklerime iman edinceye kadar” şeklinde rivayet etmiştir. Buhari’nin İbn Ömer’den rivayeti⁹⁹ ise; “İnsanlar, Allah’tan başka bir ilah olmadığına, Muhammed’in Allah’ın resulü olduğuna inanıp namaz kılincaya ve zekâtı verinceye kadar onlarla savaşmakla emrolundum.” şeklinde ifade edilmiştir. Aynı ifade sadece **لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ** lafzı olmadığı halde (manaya tesiri yok) Müslim¹⁰⁰ de geçmektedir.

Bu da gösteriyor ki insanlar sadece “lâ ilahe illallah” demekle kurtulamazlar. Müslümanların kendilerine cihad ilân etmeleri, yani kendilerine savaş açmalarından kurtulabilmeleri için Allah’a iman ettikleri gibi, Allah’ın Resulüne ve onun getirdiklerine de iman etmeleri gerekir. Ancak Hanefî ulemâsından Aynî’nin açıklamasına göre, mevzumuzu teşkil eden bu hadiste sadece, “la ilahe illallah” dedikleri için İslamiyet’i kabul ettiklerine hükmedilip malları ve canları saldırıdan masum kalacakları ifade edilen kimseler, putperestlerdir. Çünkü bunlar, “...Onlara Allah’tan başka tanrı yoktur dendiği zaman büyüklük tasarlardı.”¹⁰¹ âyet-i

⁹⁶ Buhârî “Zekât”,1, “Cihad” ,101, “İstitâbe”,3, “İ’tisâm”, 2-28; Müslim “İmân”,29-30.

⁹⁷ Buhârî “Zekât” 1.

⁹⁸ Müslim “İmân”, 31.

⁹⁹ Buhârî “İmân”,15.

¹⁰⁰ Müslim “İmân”,33.

¹⁰¹ Saffât, 37/35.

kerîmesinde de ifade edildiği gibi kelime-i tevhidi söylemeye yanaşmazlardı. Kelime-i tevhidi söylemeleri İslamiyet’i kabul etmeleri anlamına gelirdi.¹⁰² Bu bakımdan bu hadis, sâdece Kelime-i tevhidi söylemeye yanaşmayan putperestlerle ilgilidir.

O Halde Kelime-i tevhidi söyledikleri halde Hz. Peygamberi tasdik etmeyen Ehl-i Kitap bu hükme dahil değildir. Onların, Müslüman olduklarına hükmedilebilmesi için kelime-i tevhidi söyledikleri gibi, Resûlullah’ ın peygamberliğini ve onun getirdiklerini de tasdik etmeleri gerekir. “Allah’tan başka ilâh yoktur, ifadesinin Muhammed O’nun Resulüdür,” ifadesini de kapsadığı ve makama uygun bir kısaltma yapıldığı İbn Ömer¹⁰³ ile Enes b. Mâlik¹⁰⁴ (r.anhümâ)’nın rivayetlerinden anlaşılmaktadır.

Buraya kadar ele aldığımız tariklerde; sadece Kelime-i tevhidi içine alan rivayetlerin putperestlerle, Allah’ın birliğine imanın yanında Hz. Peygambere ve onun getirdiklerine iman etmeyi içine alan rivayetlerin de Ehl-i kitapla ilgili olduğu şekliyle manayı ortak hale getirebiliriz.¹⁰⁵

Son olarak ele alacağımız Buhârî’nin¹⁰⁶ Enes (r.a.)’den rivayetine göre Peygamber (s.a.v): “Ben insanları, Allah’tan başka ilâh olmadığını söyleyinceye kadar ve bizim kiblemize dönünceye, kestiklerimizi yiyinceye, bizim gibi namaz kılincaya kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. Bunları yaparlarsa, onların kanları ve malları bize haram olur. Ancak Kelime-i tevhidin hakkı başka. Onların hesabı Allah’a kalmıştır” buyurmuştur.

¹⁰² Kayapınar - Yenieş, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, 3428.

¹⁰³ Buhârî “İmân”,15.

¹⁰⁴ Buhârî “Salât”,28.

¹⁰⁵ Hadiste bağlam için bk. Muhammet Ali Asar, “Yorum-Bağlam İlişkisi Bakımından Hutbelerde Hadis Kullanımı”, *Bilimname*, 41, 2020/1, 608.

¹⁰⁶ Buhârî “Salât”,28.

Kelime-i tevhidin hakkı veya Buhârî¹⁰⁷ de geçtiği lafızın “İslam” hakkı üç halde onların mallarına ve kanlarına taalluk eder:

1. Zina etmeleri halinde,
2. Allah’ın haram kıldığı bir cana kıymaları halinde,
3. Dinden dönmeleri halinde.

Bu durumdan yaptıklarının cezalarını, bazen mallarıyla bazen de kanlarıyla öderler ve Müslümanların mükellef oldukları bütün yükümlülükleri yerine getirmekle sorumlu oldukları anlaşılmaktadır.

2.2. Cihat Hadisine İtikadî Açıdan Bakış

Buhârî Sahihinde imanı söz ve fiil diye tarif eder. Tarifinde geçen, “amel” den maksat, vücudun bütün organlarıyla yapılan amelle birlikte kalbin ameli, yani tasdikidir. Buhârî bu tarifıyla “Kalbin tasdikiyle birlikte ibadeti de” imanın bir rüknü saymıştır.

İman meselesine bu açıdan bakınca elbette kalpte tasdik bulunup bulunmaması söz konusu olur. Fakat meseleye kullar açısından bakınca durum tamamen farklıdır. Çünkü insanlar başkalarının kalbinde tasdik bulunup bulunmadığını tahkik ve tespit etme imkanına sahip değillerdir.

Selef-i Sâlihîn ise imanı, “kalp ile tasdik dil ile ikrar ve vücudun tüm organlarıyla ameldir” şeklinde tarif etmişlerdir. Selef bu tarifle amelin imandan bir cüz olduğunu ve amelsiz bir kimsede imanın bulunamayacağını değil de imanın kemâle ermesi için amelin şart olduğunu, Mu’tezile ise aynı ifadeyle amelsiz imanın olamayacağını kastetmiştir.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Buhârî “İmân”, 5.

¹⁰⁸ Kayapınar - Yenieş, *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*, 3427.

Bütün bu izahları şu üç maddede toplayabiliriz.

1. Bazılarına göre iman dil ile ikrar kalp ile tasdiktir.

2. Kerrâmiye'ye göre sadece dil ile ikrardan ibarettir.

3. Mu'tezile'ye göre ise dil ile İkrar, kalp ile tasdik ve vücudun diğer organlarıyla amel etmekten ibarettir.

Çalışmamıza konu olan rivayetin; müşriklere, Ehl-i kitaba ve Müslümanlara hitap eden yönlerini ve müslüman olabilmek için gereken unsurları ilgili yerlerde ele aldık. Onun için burada tekrar değinmeyeceğiz.

Ancak bütün tariklerin metninin sonunda geçen “onların hesabı Allah’a aittir.” **وَحِسَابُهُ عَلَى اللَّهِ** cümlesinde ki maksadı bu konuyla bağlantılı olarak izah edecek olursak; bazı kimselerin zahirde inanmış göründükleri halde aslında kalplerinde saklamış oldukları küfür, nifak ve gizli yerlerde işlemiş oldukları suçlar olarak kabul edilebilir ve bunların cezasının ahirete kaldığı anlaşılır. Çünkü insanlar, İnsanların kalplerini anlamakla ve gizli hallerini araştırmakla mükellef değillerdir zira zahire göre hükmetmekle mükelleftirler. Bu bakımdan bu gibi gizli hallerin hesabı Allah’a aittir.

2.3. Cihat Hadisinin Kur'an'a Arzı

Bahse konu cihâd hadisine ait incelediğimiz rivayetlerin Kur'an'a arzı noktasında değerlendirmeyi Bakara Sûresi 190-191-192-193. Âyeti Kerîmeleri kapsamında ele alacağız.

“Fitne ortadan kalkıncaya ve din yalnız Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın; fakat vazgeçerlerse, artık zalimlerden başkasına saldırmak yoktur.” (Bakara, 2/193)

Burada savaşılması emredilenler de Bakara 190. âyetteki topluluk, yani Müslümanlara karşı savaş açanlardır. 193. Âyetteki fitne kelimesi eski müfessirlerin çoğu tarafından “Allah'a ortak koşma, inkâr etme (küfür)” şeklinde açıklanmıştır

(Taberî, II, 194; Zemahşerî, I, 118; Şevkânî, I, 210). Fakat biz bu konuda Bakara 192. Âyette zikri geçen “onlar vazgeçerlerse Allah bağışlayandır esirgeyendir” ve Bakara 193. Âyet-i Kerîme de zikredilen “eğer onlar vazgeçerse artık zalimlerden başkasına düşmanlık olmaz” ifadelerine baktığımızda, düşman müslüman oluncaya kadar savaş sürdürülemez müşrikte olsalar savaştan el çektiklerinde Müslümanlarında el çekmesi gerektiği anlaşılmaktadır.¹⁰⁹

Ayet-i kerîme’deki fitne kelimesini Fahreddin er-Râzî; Müslümanları dinlerinden döndürme tehlikesi ve riski, bu yöndeki baskılar, tertipler ve düşman tarafından gelebilecek toplu saldırı riski olarak açıklamaktadır.¹¹⁰

O hâlde bu âyete göre savaşın ana hedefi, şirkin tamamen ortadan kaldırılması ve herkesi müslüman yapmak değildir. Zaten herkesi müslüman yapmak da makul ve mümkün görünmemektedir. Çünkü iman zorlama işi değildir, gönüllülük esasına bağlı bir durumdur. Zorlama ile dile getirilen imanın da ibadetin de bir hükmü ve değeri yoktur.

Yine bu hadis-i şerifi Tevbe suresi 5-11. ayetler ışığında değerlendirirsek aradaki benzerlik bize hadis-i şerifin kaynağını ve hangi bağlamda değerlendirilmesi gerektiğini gösterecektir.¹¹¹

Sonuç olarak bu âyetlerdeki ve cihâd hadisindeki maksat birbirleriyle örtüşmekte, tenakuz ve çelişki içermemektedir. Dolayısı ile bu hadisin senet tahlilinden sonra metin tenkidinde de görüyoruz ki; cihâd hadisi, sahih, merfû senetli ve metnin içeriği de Kur’ân’a uygun olup metin bakımından da sahihtir.

¹⁰⁹ Süleyman Ateş, *Kur’an-ı Kerim Tefsiri* (İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1988), 1/277.

¹¹⁰ Komisyon, *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2007), 2: 1/300.

¹¹¹ Detaylı bilgi için bk. Ahmet Yücel, “Hz. Peygamber’in Cihad Anlayışı ve Günümüze Yansımaları (Cihad Hadisleri ve Değerlendirilmesi)”, *İslam Kaynaklarında, Geleneğinde ve Günümüzde Cihad*, 2016. Bs (İstanbul: Kuramer, t.y.).

Sonuç

Yukarıda da belirttiğimiz tariklerin yedi tanesinde ana metnin “Ben insanlarla, Allah’tan başka ilâh olmadığını söyleyinceye kadar savaşmakla emrolundum. Kim Allah’tan başka ilah yoktur derse, İslâm’ın hakkı müstesna, malını ve canını benden korumuş olur. Onların hesabı Allah’a kalmıştır” şeklinde olduğu ve bu halleriyle müşriklere, -Kelime-i tevhitten maksadın Kelime-i şehadetin manasını da kapsadığı görüşünde olanlara göre- Ehli kitaba, -bizim kiblemize dönünceye, kestiklerimizi yiyinceye, bizim gibi namaz kılincaya kadar- gibi ziyadelerin olduğu tariklerin de Müslümanlara yönelik hitabın olduğu anlaşılmaktadır.

“Onların hesabı Allah’a aittir.” Cümlesi ile insanların zahirde inanmış göründükleri halde aslında kalplerinde saklamış oldukları küfür, nifak ve gizli yerlerde işlemiş oldukları suçlar gibi gizli hallerin hesabı Allah’a aittir.

Bu hadisin senet tahlilinden sonra metin tenkidinde de görüyoruz ki; cihâd hadisi, sahih, merfû senetli ve metnin içeriği de Kur’ân’a uygun olup metin bakımından da sahihtir.

Kaynakça

- Asar, Muhammet Ali. “Yorum Bağlam Ekseninde Hadislerde İrtidat”, *İslami İlimler Perspektifinden Dinden Dönme İrtidat*. Ankara: İlahiyat Yayınları, 2021.
- Asar, Muhammet Ali. “Yorum-Bağlam İlişkisi Bakımından Hutbelerde Hadis Kullanımı”. *Bilimname*. 41 (2020): 603-632.
- Ateş, Süleyman. *Kur’an-ı Kerim Tefsiri*. İstanbul: Yeni Ufuklar Neşriyat, 1988.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed el-b. *Sahîh-i Buhârî*. 1. Bs, 9 Cilt. Dar’ut -Tavki’n-Necât, 1422.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş’as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *es-Sünen*. Beyrut: Mektebetü’l- Asriye, t.y.
- Hüseyin Kayapınar - Necati Yeniçel. *Sünen-i Ebû Dâvûd Terceme ve Şerhi*. 17 Cilt. İstanbul: Şamil Yayınevi, t.y.
- İbn Ebû Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî. *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*. Beyrut: Daru İhyai’t-Turasi’l-Arabi, 1271.
- İbn Hacer, Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî. *Takrîbü’t-Tehzîb*. 1 Cilt. Daru’l- Asime, t.y.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *Sünen-i İbn Mâce*. t.y. <http://www.al-islam.com>.
- Komisyon. *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. 5 Cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2007.
- Mizzî, Ebü’l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdurrahmân b. Yûsuf el-Mizzî. *Tehzîbu’l-Kemâl fî ‘Esmâ’r-Ricâl*. Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 1400.
- Müslim, Ebü’l-Hüseyin Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *Sahih-i Müslim*. Beyrut: İhyau’t-Türasi’l-Arabi, t.y.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî. *Sünen-i en-Nesâî’l Kübra*. Beyrut: Daru’l Kitabü’l- İlmiyye, t.y.
- Özel, Ahmet. “Cihad”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1993.

- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) b. Musa. *Sünen-i Tirmizî*. Beyrut: Daru'l- Ğarbi'l-İslami, t.y.
- Toksarı, Ali. "Humejd et-Tavîl". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18: 356-357. İstanbul: TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 1998.
- Yücel, Ahmet. "Hz. Peygamber'in Cihad Anlayışı ve Günümüze Yansımaları (Cihad Hadisleri ve Değerlendirilmesi)". *İslam Kaynaklarında, Geleneğinde ve Günümüzde Cihad*. 2016. Bs. İstanbul: Kuramer, t.y.